

Geachte heer Kummeling,

Naar aanleiding van Uw verzoek enkele beschouwingen te wijden aan het onderwerp waar Uw commissie mee is belast, het volgende.

U vraagt met zoveel woorden primair naar “lessen uit de Staatscommissie parlementair stelsel die niet of nog onvoldoende getrokken zijn”. Ik neem aan dat U daarmee -4,5 jaar na publicatie- met name ook doelt op Hoofdstuk 6 uit ons rapport “Lage drempels, hoge dijken”.

Wij stelden daarin de volgende hoofdonderwerpen aan de orde.

1. Constitutionele toetsing aan de klassieke grondrechten in geconcentreerde vorm door een in te stellen constitutioneel Hof.

Dit voorstel beoogt verbetering van de rechtsbescherming van de burgers tegen de overheid. Relevante achtergrondmuziek voor onze commissie was een geconstateerde verslachte aandacht voor de kwaliteit van wetgeving. Daarin is na verschijning van ons rapport niet of nauwelijks verbetering gekomen. Derhalve is er naar mijn mening voor het voorstel tot het schrappen uit de Grondwet van het toetsingsverbod aan de klassieke grondrechten onverminderd aanleiding als ultimum remedium.

Kwaliteitsverbetering van de ex ante toets in het wetgevingsproces vraagt naar mijn mening echter zeker ook meer aandacht. Invoering van het voorstel zou, naar mijn verwachting, daarop ook een positief stimulerend effect kunnen hebben.

Relevant voor de kwaliteit van de ex ante toets in het wetgevingsproces zijn meer parlementaire (met name in de Tweede Kamer) waardering voor de (mede)wetgevingstaak, het functioneren van de Tweede Kamer in een versplinterd politiek landschap, een zuivere rolopvatting van de Eerste Kamer en een vroegtijdiger toets in het wetgevingsproces op uitvoerbaarheid.

Internetconsultatie gericht op de constitutionele aspecten van wetgeving kan een belangrijk instrument zijn, maar zou daartoe overigens niet beperkt moeten worden.

De overwegingen te kiezen voor geconcentreerde toetsing door een constitutioneel Hof waren voor onze commissie met name overwegingen van rechtseenheid en rechtszekerheid. Een wat mij betreft relevante vraag die in dat verband ook gesteld kan worden, is de vraag of die overwegingen ook bij de toetsing aan verdragen niet evenzeer aan de orde zijn. Bezinning op de huidige gespreide toetsing aan verdragen is wat mij betreft dan ook wenselijk, zonder dat ik op dit moment een pasklaar oordeel heb.

2. Wijziging van art. 117 GW inzake de benoeming van de leden van de HR, om het risico te reduceren dat partijpolitieke overwegingen bij de benoeming de overhand krijgen.

Behoeft verder geen toelichting of beschouwing.

3. Institutionele rechtstatelijke waarborgen, met een focus op de rol van politieke partijen, een brede wet op de politieke partijen, met een maximum aan financiële giften en het aanscherpen van de mogelijkheid om onder strikte waarborgen tot een verbod op een politieke partij over te kunnen gaan (rol constitutioneel Hof). De lange duur van dit wetgevingsproces vergroot overigens het risico, zoals we onlangs ook hebben kunnen zien, op incidentalisme in de discussie, wat slecht is voor het opgeroepen beeld over dit onderwerp.

Door onze commissie werden vier risico's onderkend. Daarvan hebben wij twee buiten beschouwing gelaten. Terroristische dreiging en dreiging als gevolg van ondermijning vielen buiten de taakopdracht van onze commissie.

Mede op basis van rapportages van de AIVD en de NCTB moet echter geconcludeerd worden dat er alle aanleiding is voor Uw Staatscommissie om wel nader stil te staan bij die bedreigingen voor onze democratische rechtsstaat. Daarnaast zou ook aandacht geschonken kunnen worden aan de rol van sociale media, aan maatschappelijke polarisatie en aan intimidatie van en bedreigingen tegen politici, bestuurders en vertegenwoordigers in de strafrechtketen.

4. Keuzevrijheid in tijden van digitalisering, met als aandachtspunten transparantie over digitale verkiezingscampagnes en dreigingen van fenomenen als microtargeting en algoritmes.

Omdat technologische ontwikkelingen zeer snel gaan, is er wellicht aanleiding om daar ook door de bril van 2023 naar te kijken en ook de actuele discussie over AI in de beschouwing te betrekken.

5. Het versterken van democratische kennis en vaardigheden, met speciale aandacht voor jongeren en de rol van ons onderwijs. Het belang van voldoende kennis over de democratische rechtsstaat is ook anno 2023 actueler dan ooit. Sommige debatten in de Tweede Kamer beluisterend, moet mij van het hart dat dit ook geldt voor onze volksvertegenwoordigers. Het maatschappelijk belang van burgerschap vraagt om burgerparticipatie en betrokkenheid bij publieke besluitvorming. In dat licht betreur ik ook het verwerpen in tweede lezing van het correctief bindend referendum door de Tweede Kamer.

Afsluitend. Als ik in algemene zin zie of, hoe en met welk gevoel voor urgentie onze aanbevelingen zijn opgepakt is het beeld wisselend: het glas is halfvol, zo men wil halfleeg. Over de brede linie bezien laat in ieder geval de voortgang te wensen over.

De huidige demissionaire status van het kabinet, de verkiezingen in november en de daaropvolgende kabinetsformatie zullen mogelijk tot wijziging van beleid en zeker tot vertraging leiden. In dat licht wens ik Uw Staatscommissie veel inspiratie en een vruchtbare arbeid toe!

Met vriendelijke groet,
J.W. Remkes.